

NÁŠ SÚČASNÍK DOSTOJEVSKIJ

F. M. DOSTOJEVSKIJ: Deník spisovateľův za rok 1880-1881. Olomouc, Votobia 1996, 253 s.

„Vo chvíli, keď budú všetci
chcieť, sa všetko uskutoční.“

F. M. Dostojevskij: *Sen smiešneho človeka*

175. výročie narodenia a 115. výročie úmrtia F. M. Dostojevského pripomenuli české vydavateľstvá okrem reedície románu *Idiot* (pražské vydavateľstvo Ikar) vydaním *Denníka spisovateľa za rok 1880-1881* podľa staršieho upraveného prekladu Václava Koeniga z roku 1927.

Denník spisovateľa ako samostatný mesačník vychádzal – s istými vynútenými preštávkami – od januára 1876. Vyžadoval od Dostojevského ako autora i vydavateľa v jednej osobe priam nadľudské úsilie, ktoré bolo motivované a poháňané jeho presvedčením, že spisovateľ – beletrista musí okrem básnickej reči poznať do najmenších podrobností historickú i súdobú skutočnosť, ktorú zobrazuje, a zaujímať k nej spoločensky angažovaný postoj. Mal by „vyjadrovať vlastný názor v našej zaujímavej a charakteristickej dobe“ a mal by mať „zmysel pre bežné veci“. Pohľadovo preto hovorí o novom type spisovateľov v Rusku ako o tzv. „výrečných sliepkach“, znášajúcich namiesto vajec nezmysly. Vernosť týmto zásadám potvrdzuje aj jeho publicistika v poslednom roku života.

Aj keď v roku 1880 vyšlo jediné (augustové) číslo, obsahovalo slávnú *Reč o Puškinovi*, ktorá sa spolu s románom *Bratia Karamazovci* považuje za kvintesenciu Dostojevského filozofických, politických, náboženských i literárnych názorov. Myšlienkovito i smerovaním úvah tieto diela v mnohom korešpondujú. Témy, ktoré Dostojevského najväčšmi znepokojovali, sa explicitnejšie pertraktujú práve na stránkach *Denníka*: Rusko a Európa, národné a svetové, ľud a inteligencia, ruský socializmus a kresťanstvo, východná otázka, Rusko a Ázia.

Reč o Puškinovi, prednesená 8. júna 1880 na zasadaní Spoločnosti priateľov ruskej slovesnosti pri príležitosti odhalenia Puškinovho pamätníka v Moskve, vyvolala značný ohlas a stala sa ozajstnou udalosťou. Viacerí ju vtedy označili priam za geniálnu. Široký filozoficko-historický záber a najmä uhol pohľadu, odmietajúci kliše bežné pri takých príležitostiach, vyvolali zároveň polemické i nesúhlasné reakcie, najmä z demokratického tábora. Dostojevskému vyčítali abstraktný charakter jeho idey o všeľudskom šťastí a všečlovečenstva, ako aj jeho výzvy na „zjednotenie všetkých vzdelaných a úprimných ruských ľudí pre budúci krásny cieľ“ a na „naše obcovanie s európskymi kmeňmi dokonca v našej štátnej politike“ (s. 26, 61). Kritici nesúhlasili so spisovateľovou víziou budúcej zjednotenej Európy, ani s jeho presvedčením, že „vec európska, svetová, všeľudská dávno už nie je ľahostajná ruskému človeku“, ani s jeho vierou v budúce samostatné poslanie Ruska v rodine európskych národov, kedy „stať sa skutočným Rusom bude práve znamenať snažiť sa definitívne vnieť mier do európskych protikladov“ (s. 82, 61).

K meritu polemických a kritických ohlasov zaujal stanovisko sám Dostojevskij vo vysvetľujúcom slove, ktoré zaradil pred samotnú *Reč*. Vyzdvihol prorocký význam Puškina pre Rusko, lebo sa v ňom najlepšie vyjadrila „sila ducha ruského národa“, a súčasné básnikovu univerzálnu vnímavosť, jeho „schopnosť svetovej rezonancie a najúplnejšieho prevtelenia do génia cudzích národov“. Vlastnú pozíciu intelektuála, brániaceho ľudové ideály a ľudovú pravdu, pregnantne sformuloval v záverečnej časti *Dennika*. V polemike s prof. Gradovským sa rozhorčene pýta, prečo je ruský liberál na rozdiel od západných demokratov, ktorí stoja vždy za ľudom alebo aspoň sa oň opierajú, tak často nepriateľom ruského ľudu. Podobne ako v *Bratoch Karamazovovcoch* varuje pred nástupom robotníctva alebo tzv. štvrtého stavu: „Prichádza štvrtý stav, búši a dobýva sa do dverí a ak mu neotvoríme, vyrazi dvere.“ (s. 120). Dostojevskij zdôrazňuje organické spojenie spoločenských občianskych ideálov s ideálmi mravnými, ktorých nositeľom je podľa neho jedine ľud. Uctievanie ľudu a vízia mesiášskeho poslania ruského národa sa na stránkach *Dennika* varujú v závislosti od kontextu, ale zostávajú rovnako neochvejné.

Nové prvky, ktoré objavuje v ruskej spoločnosti, Dostojevského, ako sa sám domnieva, priam nabádajú k tomu, aby povzbudil Rusko „k novému, zdravému, veľkému životu, doteraz ešte nevidanému“ (s. 140). Vysvetlenie mimoriadneho úspechu svojej *Reči o Puškinovi* uzatvára napokon týmto patetickým výrokom: „Spoločnosť sa teda nechce uspokojiť len s našim liberálnym pochechtávaním nad Ruskom, mrzí ju teda už učenie o večnej nemohúcnosti Ruska! Len jedna nádej, jeden náznak – a srdcia sa zanietili svätou túžbou po všeludskom diele, po bratskom slúžení a hrdínskome čine.“ (s. 136). Je pozoruhodné, ako zaryto obhajuje myšlienku o možnom zmierení západníkov a slavianofilov, ako rozhodne odmieta, aby ho považovali za smiešneho rojka, snívajúceho o integrálnom dokonalom ľudstve.

Posledné (januárové) číslo *Dennika* vyšlo v roku 1881 už po spisovateľovej smrti. Jeho nosná téma, analýzy a závery natoľko korešpondujú s našim dňom, akoby boli vystrihnuté z denníkov hoci ktorej posttotalitnej krajiny, v ktorých sa – ako za čias Dostojevského – do úmoru diskutuje o tom, prečo nie sme Európa, prečo nemáme všetko také ako v Európe. Stačí uviesť bez komentára niektoré Dostojevského sentencie, ktorých leit motívom je známy rozpor medzi očakávaniami (boli späté so zrušením nevoľníctva v Rusku) a realitou. „Sedíme v pomere k Európe takmer ako na Mesiaci“ (s. 154). „A čo je to hlavné, všetko tu predsa vyžaduje čas, dejiny, kultúru, generácie, ale u nás naopak, musí sa všetko vyriešiť v jednom okamihu. V tom je práve hlavný rozdiel medzi nami a Európou, že sa u nás teraz len málo deje historickým, kultúrnym vývojom vecí, ale deje sa to naraz a dokonca akosi celkom náhle, niekedy dokonca vládnym nariadením, ktoré predtým nikto neočakával.“ (s. 158-159). „Hned' sa nič nenarodí, okrem nám podobných“ (s. 221). „A všetci si pritom brúsia zuby na erár a na verejný majetok.“ (s. 164). A ešte jeden citát na potvrdenie toho, že názov tejto recenzie nebol zvolený náhodne: „Ale pokiaľ je u nás málo, najmä pokoja duchovného, to jest toho najhlavnejšieho, pretože bez duchovného pokoja nebude pokoj žiadny.“ (s. 161).

Rozhodne ani dnes nepatrí minulosti problém, ktorý Dostojevskij sformuloval tak lapidárne: „Čím je pre nás Ázia?“ Rovnako ako ani jeho povzdych, že napriek všetkým úsiliam Európa neprijala Rusko: „... považuje nás za cudzích, neverí v našu civilizáciu...“

a často sa jej dokonca tak protivíme, protivíme sa jej úplne, najmä keď sa im vrháme okolo krku s bratskými bozkami“ (s. 234-235). Stále podnetné sú aj jeho úvahy o ozdravovaní duchovných koreňov národa, o potrebe bojovať s byrokraciou, za samosprávy zemstiev a mnohé ďalšie. Domnievam sa preto, že i na Dostojevského publicistiku sa vzťahuje dávnejšia výzva Václava Černého: „Čítajte Dostojevského, a čítajte ho znovu!“

Raisa Kopsová

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/2050/96.

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

O PRÍTOMNOSTI SLOVENSKEJ FILOZOFIE SÚČASNÉ PODOBY FILOZOFIE A FILOZOFOVANIA NA SLOVENSKU

(Zborník príspevkov z 1. kongresu slovenskej filozofie. Bratislava, INFOPRESS 1996, 229 s.)

V novembri minulého roka usporiadalo Slovenské filozofické združenie v spolupráci s Filozofickým ústavom SAV a ďalšími inštitúciami 1. slovenský filozofický kongres. Rezultátom dvojdňového vedeckého podujatia konaného v priestoroch Univerzity Komenského v Bratislave je práve vydaný recenzovaný zborník príspevkov.

Názov zborníka je príznačný a výstižný zároveň: *Súčasná podoba filozofie a filozofovania na Slovensku*. Je v ňom vyjadrený zámer usporiadateľov kongresu, ktorí ním chceli zachytiť prítomnosť filozofického myslenia na Slovensku, jeho stav, záujmové okruhy filozofického bádania. Inak povedané, išlo tu o zmapovanie filozofického diania, o snahu zistiť, o čom a akým spôsobom sa u nás filozoficky uvažuje. Usporiadatelia kongresu teda vopred striktné netematizovali toto vedecké podujatie, pretože očakávali širokú problémovú mozaiku odborných záujmov účastníkov kongresu. Tento predpoklad sa potvrdil, neskôr sa totiž prirodzene vytvorili problémové, vnútorné logicky konzistentnejšie bloky (rokovania v sekciách), ktoré do značnej miery determinovali aj vnútorné zloženie posudzovaného zborníka.

Jeho štruktúra však zároveň korešponduje s reálnym programom filozofického kongresu, ktorý sa členil na dve časti. Prvou bolo plenárne zasadnutie, na ktorom odznegli tri